

Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка
Богословська комісія

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 14

*Українська Греко-Католицька Церква:
виміри богослов'я, історії та культури*

Тернопіль
Джура
2026

*Присвячується
160-річчю від дня народження
Митрополита Андрея Шептицького*

**Ternopil branch
of the Shevchenko Scientific Society
Theological Commission**

**Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка
Богословська комісія**

SCIENTIFIC COLLECTION

Volume 14

***Ukrainian Greek Catholic Church:
Dimensions of Theology, History and Culture***

Ternopil
Dzhura
2026

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 14

***Українська Греко-Католицька Церква:
виміри богослов'я, історії та культури***

Тернопіль
Джура
2026

УДК 271.4(477)(06)

З 41

Відповідальний редактор серії — Заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії медичних наук України, дійсний член НТШ, доктор медичних наук, професор **Михайло Андрейчин**

Редактор тому — член НТШ, голова Богословської комісії, доктор богослов'я, о. **Іван Говера**

Редакційна колегія:

о. **Іван Говера**, **Михайло Андрейчин**, **Елла Бистрицька**, о. **Ігор Драпак**, о. **Олег Хортник**, **Богдан Новосядлий**, **Ірина Рудник**

Рецензенти:

Заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член НТШ, доктор економічних наук, професор **Богдан Андрушків**; доктор східних церковних наук, викладач Вищої духовної семінарії імені Патріарха Йосифа Сліпого, синкел Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ, о. **Віталій Козак**

З 41

ЗБІРНИК ПРАЦЬ. Том 14 : Українська Греко-Католицька Церква: виміри богослов'я, історії та культури / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка / відп. ред. М. Андрейчин, ред. тому о. І. Говера. Тернопіль: Джура, 2026. 532 с.

Збірник приурочено на вшанування 160-ї річниці від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Наукові праці-дослідження поділено на тематичні розділи, які розкривають діяльність Української Греко-Католицької Церкви у різні періоди, зокрема під керівництвом Митрополита Андрея, у часи переслідувань, а також у період виходу з підпілля та подальшого розвитку.

Для висвітлення й дослідження цих тем запрошено науковців, котрі здобули наукові ступені як в Україні, так і за кордоном.

Видання адресовано науковцям, богословам, працівникам освіти й культури, студентській молоді, а також усім, хто зацікавлений історією та життям Церкви.

Рекомендовано до друку Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 12 від 24.02.2026)

© Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка, 2026
© Видавництво «Джура», оригінал-макет, 2026

ISBN 978-966-185-226-5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Михайло Андрейчин)	11
АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ЙОГО ДОБА	14
Теодор (Тарас) Мартинюк Митрополит Андрей Шептицький та справа затвердження Унівського типікону в Апостольській Столиці (1920–1928)	14
Мартин Хомів Проблема встановлення дати інтронізації кир Андрея Шептицького, єпископа Станиславівського	34
Martin Chomiw The Strategies of Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv, According to His First Pastoral Letter to the Clergy (1899)	47
Іван Кліщ, Галина Кліщ Внесок Андрея Шептицького у розвиток системи охорони здоров'я в Україні	67
Ігор Драпак Роль Митрополита Андрея Шептицького у становленні та розвитку християнських молодіжних організацій в УГКЦ	81
Юстин (Юрій) Бойко Листування отця Климентія Шептицького з отцем Андрієм Білецьким, офіціалом Капітули та генеральним вікарієм Львівської Архієпархії (1914–1917)	93
ІСТОРИЯ ЦЕРКВИ	117
Михайл (Василь) Пастух Самобутність Київської Церкви: Досвід зародження і відродження в наш час	117
Василь Макоїд Отець Келестин Скоморовський: життя та літературна діяльність діяча Галицького Відродження XIX століття	149

Іван Говера

Богословський та інтелектуальний рівень духовенства
в період підпілля УГКЦ..... 158

Марія Горяча

Йосиф Сліпий і Альфонсас Сваринкас —
приклад духовної дружби та християнського свідчення
в умовах тоталітарного переслідування..... 173

Орест Глубіш

Коли нам забороняли молитися 189

Наталія Григорук

Огляд праць М. Чубатого з історії української церкви,
опублікованих у США у 1939–1975 рр. 195

Прокопій (Юрій) Лотоцький

Історичний погляд на виховання священників
у Василянському Чині в добі Просвітництва (XVII–XIX ст.) 205

Дарія (Світлана) Турків

Сестри-василіанки: шлях до централізації 220

Ілля Герасимюк

Свята гора Афон — містична земля православ'я 239

ЦЕРКВА ТА СУСПІЛЬСТВО..... 246**Елла Бистрицька, Леся Костюк, Степан Прийдун**

Правові засади душпастирської опіки релігійних організацій
у сфері охорони здоров'я 246

Оксана Валіон

Публічний вимір релігії в умовах сьогодення..... 260

Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик

Проблема зіткнення національних світоглядів
у процесі інтерпретації Біблійних текстів 273

Юстиніан (Олег) Городечний

Що Бог говорить нам через Стигми святого Франциска? 288

Іван Басюк

Привілей серця у філософській антропології Памфіла Юркевича 300

Богдан Завідняк

Теодицея або містика Хреста Едити Штайн
(Св. Терези Бенедикти від Хреста)..... 315

Надія Волік

Церква в епоху цифрових технологій: досвід УГКЦ 338

Ігор Василюшин

Актуальність відновлення читань зі Старого Завіту
на Божественній Літургії..... 348

Олег Хортник

Крилос в сучасній правовій інтерпретації
та еклезіологічній практиці 359

САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО..... 373**Михайло Андрейчин**

Святий Рох і пам'ять про нього на Тернопільщині 373

Михайл Шевченків

Бог у поезії Тараса Шевченка..... 391

Наталія Ганусевич

Атрибуція частини сакральної колекції скульптур XVIII ст.
в рамках проекту з диджиталізації 429

Руслан Корняк

Храм Воздвиження Чесного Хреста в Копичинцях —
як взірєць реставрованої архітектурної пам'ятки
національного значення 1630 р. 438

Богдан Гринюка, Марта Гринюка

Найдавніші архітектурні та історико-культурні пам'ятки
села Крогулець 459

Світлана Гуральна

Богослужбовий спів УГКЦ впродовж XIX та на початку XX століть..... 474

Олег Смоляк, Лілія Проців

Церковні коляди у духовно-музичній спадщині
українських священників..... 486

Галина Яценко

Музична стилістика західноукраїнських паралітургійних пісень,
присвячених святому Димитрію, Архистратигу Михаїлу
та Миколаю Чудотворцю..... 505

Наталія Чеканова

Унікальні листівки на березовій корі
в колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею..... 518

АВТОРИ 527

CONTENTS

FOREWORD (Mykhaylo Andreychyn)	11
ANDREY SHEPTYTSKY AND HIS TIME	14
Teodor (Taras) Martynyuk Metropolitan Andrey Sheptytsky and the case of approval of the Univ Typicon in the Apostolic See (1920–1928)	14
Martin Chomiw The problem of establishing the date of enthronement of kyr Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv	34
Martin Chomiw The Strategies of Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv, according to his first pastoral letter to the clergy (1899)	47
Ivan Klishch, Halyna Klishch Andrey Sheptytsky's contribution to the development of the healthcare system in Ukraine	67
Ihor Drapak The role of Metropolitan Andrey Sheptytsky in the formation and development of Christian youth organizations and communities in the first half of the 20th century	81
Justin (Yurii) Boiko Correspondence between Father Klymentiy Sheptytsky and Father Andriy Biletsky, Official of the Chapter and Vicar General of the Lviv Archeparchy (1914–1917)	93
CHURCH HISTORY	117
Mykhail (Vasyl) Pastukh The identity of the Kyiv Church: the experience of origin and revival in our time	117
Vasyl Makoyid Father Kelestyn Skomorovsky: Life and literary activity of a figure of the Galician Revival in the 19th century	149

Ivan Hovera

Theological and intellectual level of the clergy in the underground period
of the Ukrainian Greek Catholic Church

158

Mariya Horyacha

Josyf Slipyj and Alfonsas Svarinskas: an example of spiritual friendship
and Christian witness in conditions of totalitarian persecution

173

Orest Hlubish

When we were forbidden to pray

189

Nataliia Hryhoruk

Review of the works of M. Chubaty on the history
of the Ukrainian Church, published in the USA in 1939–1975

195

Prokopij (Jurii) Lototskyj

A historical view of the education of priests in the Basilian Order
in the Age of Enlightenment (17th–19th cent.)

205

Dariya (Svitlana) Turkiv

The Basilian Sisters: the path to centralization

220

Illiya Herasymyuk

Holy Mount Athos — the mystical land of Orthodoxy

239

CHURCH AND SOCIETY

246

Ella Bystrytska, Lesya Kostyuk, Stepan Pryydun

Legal principles of pastoral care of religious organizations
in the sphere of health care

246

Oksana Valion

Public dimension of religion in today's conditions

260

Zoriana Lanovyk, Mariana Lanovyk

The problem of the clash of national worldviews
in the process of interpreting biblical texts

273

Justynian (Oleg) Horodechnyi

What is God saying to us through the stigmata of Saint Francis?

288

Ivan Basjuk

The privilege of the heart in the philosophical anthropology
of Pamfil Yurkevich

300

Bohdan Zavidniak

Theodicy or the mystery of the Cross of Edith Stein
(St. Teresa Benedicta of the Cross)

315

Nadiia Volik

The church in the era of digital technologies: the experience
of the UGCC 338

Ihor Vasylyshyn

The relevance of the Old Testament readings in the Divine Liturgy 348

Oleh Khortyk

Krylos in contemporary legal interpretation
and ecclesiological practice 359

SACRED ART 373

Mykhaylo Andreychyn

Saint Roch and the memory of him in the Ternopil region 373

Mykhail Shevchenko

God in the poetry of Taras Shevchenko 391

Natalia Hanusevych

Attribution of a part of the sacred collection of sculptures
of the 18th century within the digitalization project 429

Ruslan Korniyat

The church of the Exaltation of the Holy Cross in Kopychyntsi
as an example of a restored architectural monument
of national importance from 1630 438

Bohdan Hryniuka, Marta Hryniuka

The oldest architectural and historical-cultural monuments
of the village of Krogulets 459

Svitlana Huralna

Liturgical chant of the Ukrainian Greek Catholic Church
throughout the 19th and early 20th centuries 474

Oleh Smoliak, Liliia Protsiv

Church carols in the spiritual and musical heritage of ukrainian priests 486

Halyna Yatsenko

Musical stylistics of western Ukrainian paraliturgical songs
dedicated to Saint Demetrius, the Archangel Michael,
and Saint Nicholas the Wonderworker 505

Nataliia Chekanova

Unique postcards on birch bark in the collection
of the Ternopil Oblast Museum 518

AUTHORS 527

ПЕРЕДМОВА

Чотирнадцятий том праць Тернопільського обласного осередку Наукового товариства імені Шевченка (ТОО НТШ) підготовлений його богословською комісією, яка була створена у березні 2024 року за підтримки і благословення митрополита Тернопільсько-Зборівської архієпархії Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), доктора канонічного права, викладача Папського Східного інституту (Рим) Теодора Мартинюка. Першим головою цієї комісії було обрано доктора літургійних наук отця Івана Говеру, секретарем — доктора богослов'я отця Ігоря Драпака, які успішно виконують покладені на них статутні обов'язки.

Варто зауважити, що богословської комісії в НТШ у минулому не було, попри те, що товариство існує понад 150 років і його почесним членом був предстоятель УГКЦ Митрополит Андрей Шептицький та дійсним членом — Верховний Архієпископ митрополит Йосиф Сліпий. Однією з вагомих передумов створення богословської комісії при ТОО НТШ послужило сформування серед греко-католицьких священників на Тернопільщині за роки незалежності держави групи талановитих богословів із науковими ступенями.

Книга складена з 4-х розділів. У першому наведено результати дослідження маловідомих сторінок життя і діяльності Митрополита А. Шептицького. Детально описано працю галицького Митрополита над Унівським типіконом, аргументи для встановлення точної дати інтронізації його на Станіславівську катедру та викладено програму діяльності на цій посаді. Оцінено внесок А. Шептицького у розвиток системи охорони здоров'я в Україні. Вперше докладно проаналізовано листування його брата отця Климентія Шептицького з отцем Андрієм Білецьким у 1915–1917 роках.

Оксана Валіон

м. Тернопіль

ПУБЛІЧНИЙ ВИМІР РЕЛІГІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті розкрито роль і місце релігії у публічному просторі сучасного світу. Досліджено теоретичні підходи відомих соціологів релігії — Юргена Габермаса, Хосе Казанови, Чарльза Тейлора до вивчення релігії як важливої складової суспільно-політичного і публічного життя, взаємодію релігії і суспільства. Окрему увагу зосереджено на українському досвіді присутності релігії та релігійних організацій у публічній сфері, їх впливі на суспільні процеси. Зазначено, що подіями, які розширили релігійний дискурс у публічному вимірі України стали — Революція Гідності і сучасна російсько-українська війна.

Ключові слова: релігія, релігійні організації, публічний простір, секуляризація, релігійна свобода, соціологія релігії.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві релігія дедалі більше входить у публічний простір, стає вагомим елементом політичного і суспільного життя. Ця тенденція простежується на глобальному й національному рівнях. Релігійний фактор присутній у політиці, економіці, культурі, освіті, міжнародних відносинах, питаннях безпеки, проблемах екології тощо.

В умовах модернізації, цифровізації, кібернетизації релігія виступає ресурсом, що допомагає гармонізувати виклики сьогодення. Адже інтелектуальний і технологічний поступ неможливі без духовного розвитку. Тому потреба в релігії не лише не зменшується, а й зростає.

Важливою є також роль релігії у процесах демократизації і фор-

мування громадянського суспільства. У цьому контексті діяльність релігійних організацій як складової громадянського суспільства спрямована на захист і розширення релігійних прав та свобод. Українські дослідниці В. Титаренко та Л. Филипович слушно зауважують: “Необхідною умовою розширення релігійної свободи є публічність політики і публічність релігії, в результаті взаємодії яких і виникає той простір, в якому комфортно перебувати як релігійним інституціям, так і віруючим, як державі, так і громадським організаціям” [1, с. 43].

Публічний фокус релігії на сучасному етапі пов’язаний із трансформацією зв’язків між релігією, суспільством та політикою, їх дедалі більшою співпрацею, пошуком діалогу для вирішення суспільно значущих питань. Релігійні спільноти, використовуючи можливості публічної сфери, артикулюють цінності, що сприяють консолідації суспільства.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних і практичних аспектів присутності релігії у публічному просторі та її взаємодію з різними сферами суспільного життя в умовах сьогодення.

Результати дослідження. Публічна сфера, для якої характерні механізми діалогу й колективного обговорення, змінює функціональність релігії, що полягає у її впливі на суспільство, політику, економіку, культуру, освіту тощо. Одним із перших теоретиків дослідження публічної сфери є німецький філософ Ю. Габермас. Він розглядає її як простір суспільної комунікації, в якому активну роль відіграють засоби масової інформації. Схожого трактування публічної сфери як суспільного простору для формування спільної думки дотримується канадський філософ і соціолог Ч. Тейлор. Відомий американський соціолог релігії Х. Казанова пов’язує публічну релігію із публічною сферою громадянського суспільства — дискурсивним простором, відкритим для громадян і обговорення будь-яких проблем. Тоді як антрополог Т. Асад вважає, що публічна сфера залежить від дій влади, держави, яким належить ключова роль у делімітації приватного і публічного. Вона, на думку дослідника, не є раціональною, а насичена емоціями, страхами, амбіціями, спогадами і сподіваннями. Концепція публічної сфери, як зауважує А. Тайоб, корисна для розуміння важливих процесів у сучасних мусульманських суспільствах. З одного боку, вона стає простором для формування нових ідентичностей, а з іншого, її розвиток сприяє демократизації у мусульманських

країнах [2, с. 10–15, 34]. Отже, публічна сфера як ефективний майданчик для комунікацій і дискусій, дає змогу релігійним організаціям публічно презентувати свою точку зору та діяльність, займати активну позицію у суспільстві й впливати на державну політику і стан релігійної свободи.

Зазначимо, що мислителі XVIII – кінця XIX ст. вважали, що релігія не має майбутнього і незабаром зникне. На початку і в другій половині XX ст. дослідники стверджували, що релігія виконуватиме виключно духовну функцію. З середини XX ст. вживаним став термін “секуляризація”, що означав відокремлення релігії від усіх сфер суспільного життя. Зокрема, відомий соціолог релігії Пітер Бергер у 1968 р. прогнозував, що на початку XXI століття релігійних осіб можна буде віднайти лише у маленьких сектах, які боротимуться за виживання у секулярному суспільстві [3, с. 153].

Проте подальша роль релігії у світі, а також трансформація її функціональності показали, що вона не зникла, не обмежилася приватною сферою, а здійснює вагомий вплив у публічному житті.

Цей етап історичного розвитку український релігієзнавець Володимир Єленський характеризує як “велике повернення” релігії у глобальну політику, міжнародні відносини, публічну сферу. Важливими віхами, які цьому сприяли, дослідник називає: ісламський вибух, євангелічне і католицьке піднесення, релігійне пробудження в посткомуністичному світі, Китаї та Індії, наступ релігійного націоналізму й загрозна хвиля релігійно вмотивованого терору [4]. На думку В. Єленського, під впливом глобалізації релігія отримує новий імпульс, і в публічному дискурсі відбувається зміцнення її впливу [5].

Хосе Казанова вважає, що в останні 20–40 років скрізь спостерігається релігійне відродження, релігія набуває підкреслено публічної ролі. Релігійні трансформації, на думку діяча, пов’язані з ісламською революцією в Ірані (1979 р.); виступом Кароля Войтили (Папи Івана Павла II), візит якого в Польську Народну Республіку став одним із пускових механізмів розгортання антикомуністичного руху “Солідарність”; Сандіністською революцією у Нікарагуа; активізацією у публічному просторі фундаменталістських християнських рухів у США під час виборчого процесу, зокрема, в кампанії Рональда Рейгана [6].

У зв’язку із зазначеними публічними спалахами релігійності, соціологи релігії переглянули свої прогнози щодо зменшення впливу релігії в сучасному світі. Так, П. Бергер у 1996 р. зазначав: “Сучасний світ, за кількома винятками, є так само нестямно релігійним, яким він був завжди, причому у деяких місцях — ще більш релігійним, ніж колись” [3, с. 153].

Нові підходи до вивчення релігії як важливої складової політичного і публічного життя представлені у працях Ю. Габермаса, Ч. Тейлора, Р. Хефнера, Х. Казанова, Т. Асада, С. Махмуда та ін.

Так, Юрген Габермас, аналізуючи взаємодію релігії і суспільства на сучасному етапі, вживає термін “постсекулярне суспільство” як набір певних умов і характеристик, завдяки яким, навіть за наявності ознак секуляризації, релігія стає частиною політичної та публічної арени. При цьому він вказує на кілька аргументів, які впливають на такий стан речей: презентація в рамках ЗМІ світових конфліктів, що набувають забарвлення релігійних протиріч та демонструють приклади значної суспільної ролі релігії; 2) активна суспільна позиція релігійних спільнот, що виступають у секулярних країнах з публічними висловлюваннями на соціально значущі теми, і можуть, таким чином, впливати на формування громадської думки; 3) трудова імміграція та біженці з країн, які мають традиціоналістську культуру [7, с. 10]. На думку Ю. Габермаса, для епохи постсекулярності характерні релігійна свобода, плюралізм, конкуренція різних конфесій, а релігія набуває виразної публічної ролі.

Теоретиком дослідження публічної релігії виступає Хосе Казанова, який у праці “Публічні релігії в сучасному світі” критично переглянув панівну теорію секуляризації та ліберальну політичну теорію приватизації релігії. Він зазначав, що приватизація релігії пов’язана із формуванням модерного суспільного ладу, коли відбувався історичний процес звільнення секулярних сфер від церковного контролю та релігійних норм. “Капіталістичним ринкам та модерним державним бюрократам — як і модерній науці — вдається функціонувати так, “ніби Бога немає” [8, с. 16–17], — констатував Х. Казанова. Водночас на думку дослідника, теоріям секуляризації важче відповісти на те, що релігійні інституції часто відмовляються визнати призначене їм маргінальне місце в приватній сфері, натомість їм вдається

ся відігравати провідні публічні ролі. Науковець вважає, що релігія в сучасному світі дедалі більше приватизується, але також спостерігаємо процес “деприватизації” релігії [8, с. 17].

Хосе Казанова не використовує терміну “повернення до релігії”, оскільки вважає, що вона нікуди не зникла [9]. Проте зазначає, що релігія у публічній сфері набуває помітніших рис. У праці “Релігія в сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація” він пише, що публічна релігія — це релігія, яка має, набирає чи прагне набрати публічного характеру, публічних функцій чи значення [10, с. 11]. Дослідник виокремлює три типи публічних релігій, що функціонують на рівнях: держави, політичного суспільства і громадянського суспільства. Типовим прикладом публічної релігії на рівні держави є офіційно визнані державні Церкви. Релігії, що мобілізують свої інституційні ресурси для участі в політичній боротьбі через різні партії, громадські рухи або лобістські групи, слугують прикладом публічної релігії на рівні політичного суспільства. Тоді як на рівні громадянського суспільства — релігійні інституції, котрі виходять в публічну сферу громадянського суспільства для участі у відкритих публічних дискусіях з питань суспільних чи громадянських справ, а також публічної політики.

Хосе Казанова вважає, що секулярна епоха не відкидає релігію, проте зростає плюралізація світоглядного вибору. Секулярна держава, на думку релігієзнавця, має забезпечувати принцип поваги до всіх релігій та захищати релігійну свободу.

Схожої думки з приводу досліджуваних питань дотримується канадський філософ, автор праці “Секулярна доба” — Чарльз Тейлор, який критикує тезу про те, що секуляризм — це невід’ємна частина модерності, а модерність обов’язково означає прогрес. Він звертає увагу на те, що навіть за умов відокремлення церкви від держави, концептуалізації релігії як справи приватного життя і відведення для публічної сфери світської риторики та аргументації, можна спостерігати факт присутності релігії в публічній і політичній сферах західних суспільств та інших країн світу. Дослідник наводить три найхарактерніші форми функціонування “релігійного” в сучасному світі: 1) наділення чогось повноваженнями, владою через релігійне поклоніння (колективно); 2) переплетення релігійної та конфесійної при-

належності з політичною ідентичністю; 3) об’єднання релігійної та конфесійної віри з моральним кодом цивілізаційного порядку (цивілізаційний зв’язок) [7, с. 12–13]. Як і Х. Казанова, Ч. Тейлор вважає, що нинішня секулярна доба не позбавлена релігії, для неї характерна плюралізація світогляду.

Соціологи релігії досліджують різні форми і динаміку секуляризації у сучасному світі. Вони стверджують, що процеси модернізації не зменшують ролі релігії та впливу релігійних організацій, а релігійний чинник присутній у публічному і політичному житті. Зазначимо, що нині є чимало країн, де модернізація супроводжує релігійний розвиток. Зокрема, показовим є приклад США, де релігія підтримує американську демократію, сприяє поступу країни. При цьому в Америці, “вже кілька десятиліть відсоток американців, які декларують “віру в Бога” або “віру в загробне життя”, тримається на рівні 95%” [10, с. 128]. Упродовж історичного розвитку Польщі релігія завжди була складовою націєтворчих процесів. Тоді як у Японії та Індії модернізація і традиційна культура поєднані.

Український досвід показує, що духовно-релігійний розвиток був і залишається пріоритетним компонентом національного життя. Зокрема, Хосе Казанова, який неодноразово відвідував Україну, зазначає, що в нашій країні після краху радянської атеїстичної системи утвердився не характерний для Європи — і для багатьох постсоціалістичних країн — секуляризм, а щось схоже до американської моделі вільного ринку. У 2006 р. дослідник зазначав, що менш, ніж за два десятиліття, в Україні сформувалася найстрокатіша і найпрозоріша конкурентна релігійна система в Європі [10, с. 8]. Відома українська релігієзнавиця Людмила Філіпович розділяє зазначене твердження західного соціолога релігії і зауважує: “Є думка, що Україна, як частина СРСР, не пережила доби секуляризації. В Україні занепад релігії відбувся не в результаті модернізації суспільства, а через знищення релігії як конкурента комуністичної ідеології, яка сама перетворилася на своєрідний вид релігії...” [11, с. 195]. Тим самим науковиця критично реагує на думки деяких соціологів про десекуляризацію українського суспільства. Як і інші дослідники релігії, Л. Філіпович вважає, що глобальні тенденції розвитку світу спонукають відмовитися від опозиції секулярний-релігійний, бо вони приречені

жити поруч і разом. “Нинішній період духовного розвитку України схильні розглядати в контексті двох взаємодоповнювальних процесів: з одного боку, життя в Україні дедалі релігієзується, нехай навіть зовнішньо, кількісними показниками, а з іншого — вибудовується справжня секулярність, що ґрунтується не на боротьбі з релігією, не на протиставленні, а на розмежуванні функціонального призначення і сфер впливу релігійного та світського”, — констатує Л. Филипович [11, с. 196–197].

Щодо процесів поступового входження релігії та релігійних організацій у публічний простір України, то вони були зумовлені, насамперед, подіями здобуття незалежності, її утвердження, а також демократичними перетвореннями і формуванням громадянського суспільства. Релігійне відродження в Україні супроводжувалося унікальним розвитком релігійного плюралізму [8, с. 10].

Основоположною нормативною базою для формування української релігійної ідентичності став Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”, ухвалений Верховною Радою України у 1991 р. та Конституція України, що набула чинності від 28 червня 1996 р. Ці документи є визначальними у забезпеченні прав і свобод людини, заклали основу для розуміння релігійності, ставлення до релігії, можливості здійснення релігійного життя. Їх положення базуються на міжнародних документах, які гарантують базові права людини, зокрема, на Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

Переломними подіями української історії, що суттєво розширили присутність релігії та релігійних організацій у публічному просторі, на наш погляд, стали — Революція Гідності та сучасна російсько-українська війна.

Події Євромайдану і Революції Гідності показали, що релігія і Церква підтримали духовні прагнення українського народу проти соціальної несправедливості. Як слушно зауважує В. Чубарко, переважна більшість релігійних організацій України, надаючи підтримку своїм громадянам, обрала шлях міжконфесійних порозумінь, солідарності, єдності і активної взаємодії. Церква засвідчила готовність стати посередником у відносинах влади і суспільства [12, с. 6, 10].

У праці “Майдан і Церква: Хроніка подій та експертна оцінка” по-

казано місце і роль релігії під час подій зими 2013–2014 рр. Зокрема, Л. Филипович зазначає: “На Майдані народилося екуменічне поняття “наша українська церква”, яка не фокусувалася на конфесійних або церковно-інституалізаційних особливостях. Ніхто, як правило, не запитував, до якої церкви належить та чи інша молитовна палатка, священник якої юрисдикції править у ній” [13, с. 46]. Цікавими з огляду на проблематику нашого дослідження, є думки релігієзнавиці Оксани Горкуші, яка наголошує на трансформації релігійної функціональності на Євромайдані, про що свідчить: готовність релігійних діячів взяти на себе роль духовних вчителів; різні релігійні організації України навчилися конструктивно взаємодіяти для виконання своїх релігійних функцій згідно із запитами і потребами українських громадян; місце релігії у суспільному бутті змінилось — воно перемістилось із церков та молитовних будинків до громади, з території — в спільноту; релігія стає не повчальною чи владолегітимізуючою, а діяльною, і, діючи в громаді й через громаду, вона змінює світ, виправляє його [13, с. 74–75]. Загалом експерти зазначають про те, що Церква у соціально-політичних трансформаціях Євромайдану та Революції Гідності, продемонструвала духовну стійкість та готовність співпрацювати із громадянським суспільством, захистила людську гідність, сприяла суспільному поступу українського народу.

Релігійний чинник у подіях кінця 2013 – початку 2014 рр. характеризувався утворенням нових форм міжконфесійної солідарності і навіть екуменічної співпраці, потужним виходом Церков у публічний простір, суттєвим посиленням авторитету релігійних очільників, священників, появою нових форм самоорганізації віруючих [1, с. 47].

Російсько-українська війна, що нині відбувається, стала викликом і випробуванням для релігійного інституту. Однак і під час воєнного стану принципи свободи совісті та плюралізму в релігійному житті України зберігаються. Більше того, в умовах війни плюралізм став однією із заповорок стійкості громад, продемонструвавши численні приклади взаємопідтримки між представниками різних релігійних організацій [14]. Нині Церкви займають активну позицію у публічному просторі, зокрема, обговорюють питання патріотизму, моралі, консолідації українців, стають волонтерськими центрами, надають благодійну допомогу, здійснюють соціальне служіння, вирішують завдання, які є в громаді і країні.

Особливі приклади стійкості Церков присутні на окупованих росією територіях. Релігійні організації допомагають населенню, сприяють евакуації громадян, у цей непростий час тримають гуманітарний фронт.

Публічна діяльність релігійних організацій сьогодні належно оцінена українським суспільством. Згідно результатів моніторингу церковно-релігійної ситуації в Україні, яку проводив Центр Разумкова у жовтні 2024 р., Церкви довіряє більшість громадян України — 62,5%. У 2024 р. частка тих, хто вказував на позитивну роль Церкви становила 52%. Відповідаючи на запитання, які головні цілі повинні ставити перед собою церкви та релігійні об'єднання в Україні, найчастіше респонденти називають вшанування Бога, спільні молитви (51%), духовну підтримку людей, що переживають духовну кризу (50,5%). Ще 26,5% вказують допомогу соціально незахищеним групам населення, 26% — моральне оздоровлення суспільства, 26% — захист традиційних цінностей. Рідше називають пропаганду миру і толерантності (14%), виховання молоді (13%), залучення до своєї церкви (релігійного об'єднання) якомога більшої кількості віруючих (9%), поширення свого впливу в суспільстві (6%), організація релігійного навчання і викладання основ релігії (4%) та ін. Крім того, 34% опитаних відповіли, що соціальне служіння повинно відігравати провідну роль в діяльності церкви. У відповіді на запитання “Які завдання є першочерговими для релігійних об'єднань під час війни?”, найчастіше респонденти називають надання психологічної допомоги (54%, у 2022 р. цей вид допомоги також називали 54%), допомогу Збройним силам України (53%, у 2022 р. таку відповідь дали 45,5%), допомогу у вирішенні соціальних і матеріальних проблем громадян (30%, у 2022 р. — 39,5%), залучення міжнародної уваги та допомоги Україні (29%, у 2022 р. — 28%). Ще 23% називають допомогу внутрішньо переміщеним особам (у 2022 р. — 23%), 14% — пом'якшення наслідків руйнування міст, сіл, соціальної і транспортної інфраструктури (у 2022 р. — 18%), 4% — забезпечення потреб українських біженців за кордоном (у 2022 р. — 4%). Відповідаючи на запитання “Чи достатньою мірою релігійні громади (будь-якої релігійної належності) після початку широкомасштабної війни росії проти України реалізують такі дії як надання допомоги біженцям, Зброй-

ним силам України, жителям деокупованих і прифронтових територій?”, 19% респондентів зазначають, що у сфері надання допомоги біженцям, релігійні громади роблять все, що можливо в цьому напрямі, 30% — що роблять досить багато, 14% — мало що роблять, 2,5% — нічого не роблять; щодо надання допомоги Збройним силам України — відповідно 22%, 29%, 13,5 і 3,5%, у питаннях надання допомоги жителям деокупованих і прифронтових територій — відповідно 13%, 19%, 14% і 6%. Загалом протягом усього періоду незалежності українське суспільство демонструє досить високий рівень релігійності. У 2024 р. цей показник становив 68% (від 85% жителів Заходу країни до 55% жителів Сходу) [15, с. 10–15].

На роль релігії і релігійних організацій в українському суспільстві та у подоланні протиріч і конфліктів між різними соціально-політичними, соціокультурними й релігійними групами, впливає публічна діяльність консультативно-дорадчих та міжконфесійних об'єднань при вищих органах державної влади. Їх взаємодія з державою шляхом спільних публічних дискусій сприяє формуванню прозорої політики в сфері державно-конфесійних відносин [1, с. 49–50]. Особливо помітною у публічному просторі є діяльність Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, яка бере активну участь у координації міжрелігійного діалогу, розробці проєктів нормативних актів щодо питань взаємин між державою і релігійними організаціями, а в умовах війни її роль важлива також для підтримки України у світі.

Окремо вкажемо на розвиток військового капеланства під час російсько-української війни. Закон України “Про службу військового капеланства”, який набув чинності 19 березня 2022 р., дозволив священнослужителям українських Церков стати до лав ЗСУ. Серед напрямків військової капеланської діяльності: душпастирська опіка, релігійно-просвітницька робота, соціально-доброчинна діяльність, консультування військового командування з релігійних питань. Нині у Збройних силах України служать понад 300 священників та богословів від 13 релігійних організацій [16].

Бачимо, що сьогодні релігія та релігійні організації виконують важливу місію в українському суспільстві та політиці, реагують на виклики сьогодення. Трансформація релігії посилює її вплив на публічне життя.

Висновки. Таким чином, у сучасному світі, місце і роль релігії у публічному просторі зростає. Релігійні організації беруть участь у вирішенні важливих суспільних завдань. Західні соціологи релігії, зокрема, Ю. Габермас, Х. Казанова, Ч. Тейлор та інші досліджують трансформацію релігійного дискурсу та його взаємодію з різними сферами життя суспільства. Вони аналізують феномен, який характеризує сучасне суспільство, — це співжиття релігійного і секулярного. Відтак, дослідники спростовують думки про те, що секулярна епоха витіснить релігію із публічної сфери.

В умовах нинішніх суспільно-політичних викликів в Україні, релігія і Церква демонструють готовність надавати духовну і психологічну підтримку народу, розширюють свою присутність у публічній сфері, є діяльними у громаді для розбудови майбутнього країни на основі гідності, правди і свободи, що є водночас і релігійними цінностями. Релігійні організації як інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у консолідації українського народу, боротьбі за незалежність і територіальну цілісність нашої держави та підтримці вектору демократичного розвитку.

Література

1. Титаренко В., Филипович Л. Публічна політика і публічна релігія у парадигмі релігійної свободи. *Релігійна свобода*. 2019. № 22–23. с. 41–53.
2. Ислам у публічній сфері: теорії та суспільні практики: наук. вид. / О. А. Ярош. Київ, 2020. 76 с.
3. Стратюк В. І. Релігія як фактор впливу на сучасні міжнародні відносини. *Молодий вчений*. 2016. № 11. с. 152–156. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2016_11_37 (Дата звернення 22.11.2024).
4. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Львів: Видавництво Українського католицького університету. 2013. 504 с. URL: <https://press.ucu.edu.ua/book/velike-povernennya-religiya-u-globalniy-polititsi-ta-mizhnarodnih-vidnosinah-kintsya-hh-pochatku-hhi-stolittya/> (Дата звернення 08.01.2025).
5. Єленський В. Глобальні тенденції релігійного розвитку у ХХІ століт-

ті. Релігійно-інформаційна служба України. 05.10.2009. URL: https://risu.ua/globalni-tendenciji-religiynogo-rozvitku-u-hhi-stolitti_n32230 (Дата звернення 10.09.2024).

6. Трегуб Г. Епоха секуляризму. Соціолог Хосе Казанова про сучасні трансформації секуляризму в світі та унікальне місце України на релігійній мапі Європи. Тиждень. 25.08.2013. URL: <https://tyzhden.ua/epokha-sekuliaryzmu-sotsiolog-relihii-khose-kazanova-pro-suchasni-transformatsii-sekuliaryzmu-v-sviti-ta-unikalne-mistse-ukrainy-na-relihijnij-mapi-ievropy/>

7. Вашрова Н. В. Реконструкція релігійного виміру публічної сфери в сучасних теоріях соціологів релігії. *Український соціум*. 2013. № 4(47). с. 7–16. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/7-16__no-4__vol-47__2013__UKR.pdf (Дата звернення 13.12.2024).

8. Казанова Х. По той бік секуляризації. Релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби. Переклад О. Панич. К., 2017. 264 с.

9. Про релігію, секулярність і сучасну демократію — Хосе Казанова. Релігійна правда. Інтерв'ю. URL: <https://religionpravda.com.ua/?p=25197> (Дата звернення 4.10.2024).

10. Казанова Х. Релігія в сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація / переклад з англ. Романа Скакуна. Львів: Видавництво Українського католицького університету. 2019. 348 с.

11. Филипович Л. Релігійні і секулярні світи: проблеми взаємин з огляду на суспільні трансформації ХХІ ст. *Науковий щорічник “Історія релігій в Україні”*. 2019. Вип. 29. с. 192–197. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fe6acc64-7ce6-4150-bc40-088a2108bfd9/content> (Дата звернення 11.01.2025).

12. Чубарко В. Роль церкви в подіях Майдану: на матеріалах інтерв'ю. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2015. 18(5). с. 6–11. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/195/181> (Дата звернення 10.01.2025).

13. Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка / Українська асоціація релігієзнавців / За загальною редакцією д. філос. н. Филипович Л. О. і канд. філос. н. Горкуші О. В. К.: Саммит-Книга. 2014. 656 с.

14. Ходаківський В., Корнійчук Б., Червінська Л. Релігія в полум'ї війни: Як Росія репресує Українську Церкву на тимчасово окупованих територіях. 24.05.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3867448-religiya-u-polumi-vijni-ak-rosiya-represue-ukrainsku-cerkvu-na-timcasovo-okupovanih-teritoriah.html> (Дата звернення 15.12.2024).

15. Українське суспільство. Держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024 (інформаційні матеріали). Центр Разумкова. К., 2024. 115 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf> (Дата звернення 09.01.2025).

16. У ЗСУ служать понад 300 священників та богословів від 13 релігійних організацій – СтратКом. Укрінформ. 12.10.24. URL: https://lb.ua/society/2024/10/12/639445_stratkom_zsu_sluzhat_ponad_300.html (Дата звернення 15.12.2024).

Оксана Valion

Ternopil

PUBLIC DIMENSION OF RELIGION IN TODAY'S CONDITIONS

Abstract. *The article reveals the role and place of religion in the public space of the modern world. The theoretical approaches of famous sociologists of religion – Jurgen Habermas, José Casanova, Charles Taylor to the study of religion as an important component of socio-political and public life, the interaction of religion and society are studied. Special attention is focused on the Ukrainian experience of the presence of religion and religious organizations in the public sphere, their influence on social processes. It is mentioned that the events that expanded religious discourse in the public dimension of Ukraine were the Revolution of Dignity and the modern russian-Ukrainian war.*

Keywords: *religion, religious organizations, public space, secularization, religious freedom, sociology of religion.*

Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик

м. Тернопіль

ПРОБЛЕМА ЗІТКНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СВІТОГЛЯДІВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. *У статті порушується проблема складності перекладу біблійних текстів з огляду на віддаленість мов та світоглядних домінант оригіналу і цільового тексту. Грунтуючись на герменевтичній методології, автори окреслюють основні площини, в яких може виникати конфлікт інтерпретацій: протистояння орієнтального і окцидентального типів мислення, синкретичної та аналітичної систем мови; світоглядні відмінності, породжені географічним середовищем, історичним розвитком народів, відмінностями типів культур і т.д.*

Текст Святого Письма розглядається як багатокультурний, який формувався в різні історичні епохи, фіксуючи різноетнічні впливи з нашаруванням культурно-історичних практик, що найбільше втілюється у двоскладовій структурі – Старого і Нового Заповітів. Понад двотисячолітня історія перекладу Біблії національними мовами розширює і ускладнює її внутрішній діалогізм, що вступає у взаємодію з різномовними, різнокультурними різнорелігійними світоглядними системами, на які здійснюється переклад, і які стають новими координатами сприймання і розуміння сакральних текстів. Найбільше це виявляється у несумісності з дуже віддаленими від біблійного національними світоглядами. Аспекти конфлікту інтерпретацій підтверджуються конкретними прикладами часткової або повної неперекладності окремих фрагментів біблійних текстів. Утверджується думка про важливість сприймання мови Святого Письма як складної семіотичної системи, де